

France Bevk: Nenavadni obisk

Noč je bila temna, da nisem videl niti koraka pred seboj. Bila je ena tistih noči zame, ko človek ne ve, kam naj se dene, in se mu zdi, da so izumrli vsi ljudje na svetu. Sence hodijo mimo, a so samo sence. Še te so črne in plašne, bolj črne in bolj plašne kot drugekrati.

Dež je padal na ulico v dolgih, enakomernih curkih. Po pločnikih se je nabirala voda, od pokvarjenih strešnih žlebov je padala. Luč je bila iz neznanega vzroka ugasnila. Le plinova svetiljka je gorela na koncu ulice nekje. Pod njo je stal stražnik. Zdelo se je, kakor da visi na svetiljki obešenec in sega njegovo telo do tal.

Če sem se ozrl, sem videl svoje telo podvojeno. Moj dvojnik je padal po dvojni cesti v ogromni senci in je bil na koncu strašno pošasten in debel, da me je bilo strah pred njim.

Kako je, da je včasih človeka bolj strah samega sebe kakor soljudi? Mislím, da, če bi hodili sami dvojniki, verni liki samega sebe po cesti, in se srečavali vsak hip, bi moral znoreti...

Ali sem pil? Ne... Ali sem preveč mislil in bral? Tudi ne. Iskal sem človeka in ga nisem našel. Zato sem se užalil in taval domov skozi noč, ki mi je zastavila tisoč zaprek na pot. Samota, tema, dež, bojazen pred samim seboj.

Ko je bila svetiljka za menoj, je moja senca padla v nasprotno smer. Najprej neznano dolga in spočetka jasnejša, ostrejša, nato krajša in medlejša. Ko sem stopil do hišnih vrat, sem se prestrašil: senca je obstala na zidu pred vrati in se ni premaknila.

Vrata sem pustil odprta, po stopnicah sem zbežal. Na zgornji stopnici je puhnil zrak skozi odprto okno. Pristopil sem, da bi ga zaprl. Pri tem mi je ušel pogled skozi odprtino v nasprotno steno. Tudi v nasprotni steni je bilo okno odprto. Pri brleči luči je sedela starica in se je dvignila, ko sem obstal jaz. Stopila je k oknu tudi ona, kot da ga hoče zapreti. Ko me je zagledala, je obstala. Tako sva se zrla par trenutkov.

Kadarkoli sem prejšnji dan pogledal skozi to okno, sem videl golo steno, ki je padala sirovo ometana od vrha do tal. To sem pomislil tudi ta hip. Ali je privid?

Nisem utegnil misliti, zakaj brleča svetiljka je ugasnila. V temni odprtini okna je bila vidna samo glava, osvetljena od bele

svetlobe, ki je bila, kakor da sije od mene. Njena usta so se zganila, kakor da mi pripoveduje v nemi govorici nekaj neznanega.

Zaprl sem okno, da se je šipa sesula na tla. S trudom, tresoč se po vsem životu, sem našel ključ in odprl vrata svoje sobe. Zaklenil sem jih za seboj.

V silnem strahu prvi trenutek niti opazil nisem, da gori v moji sobi luč. Nisem utegnil misliti, če sem pustil luč v raztrešenosti goreti jaz, ko sem šel od doma, zakaj presenetilo me je že nekaj drugega. V peči je plapolal ogenj. Tisto jesen še nisem nikoli zakuril, dasi je bil zrak mrzel in vlažen, in sem se tresel vse večere.

Kdo je zakuril v peči? Na tleh ni bilo sledu po smeteh, ogenj je pel in metal svetlobo na pod. Vonj dima mi je planil v nos.

Bil je vonj cigaretnega dima. Cigarete sem pozabil doma. Želel sem jih, zato me je dim prijetno iznenadil, moji živci so ga vsrkavali. Ko sem se ozrl, sem ostrmel znova.

Ob moji pisalni mizi je sedel človek. Pred njim je ležala odprta knjiga in odprta škatla mojih cigaret. Dvigal je prekrizane noge drugo čez drugo, kadil cigareto in bral.

Ko sem vstopil, se očitvidno niti zmenil ni, zakaj še ta hip, ko sem ga opazil, se ni ozrl.

V tem trenutku, ko je eno začudenje sedlo na drugega, sem pozabil na starko in na prejšnji strah. Nihal sem med občutkom groze in jeze. Groze, ker sem pomislil, da je nekdo vstopil skozi odprta vrata v mojo sobo, jeze, ker sem videl, da si je uredil po domače in me ima za prosilca, ki prihaja k njemu.

Vzravnal sem se. Ko sem dobil ravnotežje v svoji notranjosti, sem stopil k njemu. Roko sem položil na njegovo ramo in dejal: «Ti.»

Samo to. Zakaj tisti hip se je ogledal. Moje oči so se razširile, beseda se je zapičila v goltancu, če bi bil skušal izpregovoriti, bi bil zagrgral. Pred seboj sem zagledal svoj lastni obraz, pred seboj sem sedel jaz sam v svoji lastni osebi.

Hranim fotografijo; mislim, da je moja poročna fotografija, ali pa iz dni takoj po poroki. Na tej sliki sem ves mlečen, oči gledajo plaho, usta so taka, kakor da se bodo v hipu zajokala. Moji lasje so volni in črni; ves sem tak, da sem moral ženskam ugajati, s telesom, z besedo in z dušo.

Tak sem sedel sam pred seboj. Prišla mi je tista slika na misel in ko sem to pomislil, se že nič več nisem čudil, tudi groza me ni bilo.

Skrajnosti se dotikajo. Iz največjega začudenja sem padel v brezbriznost; skoraj cinično sem se vedel. Kakor da ni nič čud-

nega, da sedim sam pred seboj in sem se znašel po preteku desetletja za zaprtimi vrati, pri lastni toploti, knjigi in cigaretah.

Bržkone je vplivala name kretnja tega daljnega gosta, ki bi bil rad strog, a ni znal biti, ki me je hotel z očmi izpraševati, a se mu ni podalo. Kakor snežena kepa v gorki sobi, se je stroga podoba mojega gosta stalila na roki in se izmuznila med prsti. Presmešna je bila ta resna mladost in ta modrost prenaučena.

Ponudil sem mu roko, kakor da je moj stari znanec. «Kaj pa ti?»

On pa nič; samo gledal me je.

Smejal sem se mu in sedel na posteljo. Zrla sva se nekaj trenutkov. Le za hip sem pomislil, počemu je neki prišel in zakaj sedi za mizo. Njegove oči so me zrlle pomilovalno.

Ko mi je smeh pošel, mi je bil molk nadležen. Moj gost je tedaj odprl usta in dejal plaho:

«Tako si me pozdravil!»

To očitanje me je zbodlo. «Bolje nego ti. Ali si ti vdrl v mojo sobo, ali sem jaz stopil v tvojo?»

Sklenil sem bil sicer, da mu bom odgovarjal tako, da se člani najinih besed ne bodo stikali. To pot sem mu odgovoril vendarle po človeško in čakal na njegovo besedo.

Čez tri minute sem jo pričakal.

«Ti si prišel k meni.»

«Dobro,» sem dejal. «Če sem jaz prišel k tebi, je tedaj moja dolžnost, da se priklonim in te vprašam: ,Kaj želite, gospod?«

To ga ni jezilo. Nasprotno: te besede so mu dahnilo žar življenja v lica. Iskal je pepelnik, da bi konec cigarete vrgel vanj. Ker ga ni našel, je zmečkal ogorek med prsti.

«Ponudi mi moje cigarete!» sem ga zaprosil.

Na mojo besedo ni trenil z očmi, vzel je škatlo in ponudil cigarete. Dejal mi je:

«Spremenil si se!»

«Ti si se spremenil, prijatelj, ne jaz. Zakaj, če bi bil jaz živel pred teboj in bi videl v tebi svojo prihodnjo sliko, bi lahko dejal, da sem se spremenil jaz... Tedaj...»

Moj gost se je zresnil. Resnica mu je zlezla v gube obraza in je obstala kakor podlasica v vejah drevesa.

Jaz sem nadaljeval, kakor da govorim besede dimu, ki sem ga pihal visoko nad glavo:

«In če si nocoj prišel, da gledaš samega sebe v zrcalu čez deset let, si storil slabo. Ta obraz je obraz, ki ga vidiš pri komedijantih v šotorih na vzbočenem steklu, da se sam sebi smeješ do solz, ako si pameten, in da se zjočeš, ako si otročji, in se lastne podobe, ki

jo je življenje spačilo, bojiš. Če si hotel samo to, ostani. Vstop je, kot si spoznal, brezplačen!»

Moj gost je vzel cigareto, jo posvaljkal med prsti, nato jo je spustil nazaj v škatlo. Bal se jo je vzeti. Nisem mu je ponudil, ker sem hotel, da ostane plah. Svoj glas je povzdignil.

«Nisem tu radi samega sebe. Preteklost desetih let je mrlič.»

«In čemu si ga prebudil?»

«Ne jaz, to pismo ga je prebudilo. Beri to pismo!»

Vzel je pismo iz žepa in ga je vrgel predme. Njegova roka je trepetala. Papir je bil posvaljkan. Nenavadno velike črke so bile pomazane; iz potez sem bral, da je bilo srce, ki ga je pisalo, močno in je telo trepetalo od razburjenja.

Bral sem.

«Moj dragi! —

Spominjam se solčnega dne pred desetimi leti; nisem videla ne solca ne cvetja, moje solnce in moje cvetje si bil tedaj ti.»

‘O lepota besed,’ sem vzdihnil v sebi, da bi ubil sentimentalnost, ki je dihala iz pisma, ‘o strahota mladih ur, samoprevare, laži in vsega hudega!’ ... Nato sem bral dalje:

«V meni je odmeval samo glas tvoje prisege, da si moj ...

Tako sem te bila polna, da se sama sebe nisem poznala. Teh dni se spominjam s smehom ...»

Moj gost je požiral moj obraz. Ne vem, čemu sem med branjem mislil na dejstvo, kako je ta človek prišel v mojo sobo? Ali je duh, ali je resničen človek?

In vendar me ni bilo misli, da je duh, nič strah. Ta hip se mi je zdelo celo razumljivo, da sem videl starko na oknu, ki ga nikoli ni bilo. Bila je preludij ...

Pismo sem končal.

«Prišla so leta, ki se jih spominjam s solzami. Nato so prišli dnevi, ki se jih še spominjati ne smem. Izpraznila sem se do dna. Kam si ušel? O moj, ki si me pred desetimi leti držal v naročju, vrni mi dušo, ki mi je izplakala v dneh, ki so izven mojega spomina! ...»

Pogledal sem v gosta. Ta je iztegnil svoj tenki dolgi prst, kakor da ga hoče upreti v točko pisma.

«To je priklicalo mrliča ...»

Vrnil sem mu pismo: «Nate so naslovljene te besede.»

Zrla sva se, kot se zreta dva človeka, ki sta se srečala čez vrsto let. Mislila sta, da se zlijeta v eno, a je stena med njima. Skozi steno ne prodrejo oči, skozi steno se ne čujejo udarci srca.

«Name so naslovljene besede, zato sem prišel.»

To je govoril on. Skozi ogromno uho desetih let pa je prišel le votel glas do mene.

«Neužitna poezija, ki umrje, kakor hitro jo obsenči življenje. Govori, a govori drugače! Sicer pa vzemi še eno cigareto in pojdi!»

Pogledal me je belo. Papir je stisnil med prste. Počasi se mu je zganilo čelo in kot bi pribijal besedo za besedo, je tolkel s kazalcem po mizi.

«Na prisego si pozabil!»

«Jaz ali ti? Kdo je prisegel?»

«Jaz sem prisegel,» se je za trenutek zmedel, a je zopet našel nit in se izvil. «Ubil si me ti. Mrliči nimajo nobenih dolžnosti več; njih dolžnosti prevzamejo morilci...»

Z nasmehom sem hotel udušiti gnev, ki je kljuval v meni. «Bodi,» sem mu siknil. «Govori dalje!»

In je govoril, kakor da stoji na prestolu, a je lezel na kup pri slednji besedi, kakor da se boji udarcev radi nje.

«Tvoja beseda je postala kamen. Boj si izbral, radi ošabnosti se odevaš s sramoto, hlastaš po življenju, strup se ti zajeda v žile. Pljuješ nase, ne skrivaš greha, vse gaziš in veruješ samo vase...»

Utihnil je. Iskal je z očmi, kakor da so mu nekatere besede ušle in ne more za njimi.

«To je vse?» sem ga vprašal.

«Zadosti je!» je odgovoril.

Težko je ljubiti bitje, ki te sodi. Še težje, če govori nekdo iz tvojega obraza in iz tvojih ust. Dasi nisem mogel ustvariti v sebi jasnega razmerja do prikazni, ki se mi je zdela živa, iz mesa in iz krvi in vendar pojmovana do bolesti, so bila moja čuvstva v razmerju do njega kot v razmerju do sočloveka, ki me je žalil. V teku nekaj let se je nabiralo v duši, v srcu, v žolču, vsepovsodi in se stekalo v usednino. Čakal sem, da bruhne na dan. V slednjem človeku je vsaj v podzavesti namišljen sijaj mučeniške glorijske, ki ga mora obsenčiti ob uri, ki pride.

«To so besede, črke sladkih romanov,» sem mu dejal. «Z njimi zasanjamo svoje ljubice, žene in hčere v drugačen svet, kakor je v resnici, in jim pritisnemo morilno orožje v roké. To je filozofija ženskih značajev, ki poznajo življenje le iz hrepenenja po možu in slikajo bajke in ne resnico.»

Dragi moj brat izza desetih let! Tvoje besede so sladke jagode novoporočencev, žolč neizpolnjene želje zagrenjene ženske. Tvoje besede so zlate, dokler je življenje zlato, ko življenje počrni, so bolj črne kot noč.

Pomisli na svojo besedo! Pomisli na vlogo trepetajočega, ko te je bilo strah, ko si pristradal knjigo, da si skrivaj pogledal vanjo. Ženska je na knjigo ljubosumna. Knjiga vrže moža v življenje, na ulico, razpne mu peruti. Kadarkoli bereš knjigo, te žena gleda in here v potezah tvojega obraza, koliko si se spremenil.

Kadar si odložil knjigo, te objame. Strastno in divje, da ubije vpliv prebranih besed. Kolikokrat sem občutil to!

Kadar si se izvil na ulico in gledaš z očmi človeka, ki živi in sodi, loči solnce od teme, hvali in obsoja, sprejema in zajema, si izvršil največjo revolucijo v sebi — v človeku.

Glej — od tam ni poti nazaj. Ne moreš zatajiti, da dá število tri, množeno s številom tri, devet, ravnotako je spoznanje, ki je prišlo v tebe, neizpodbitno in ne moreš delati drugače nego delaš.

Ti, ki si prišel, da mi izprašuješ vest iz dni, ko si se že enkrat dvignil nad sebe, vedi, da sem se že drugič dvignil nad sebe... Nekdo pa mi je svetoval kupljeno žensko za ljubezen. Ne uvrsti me med ljudi, ki so samo iz mesa! Verujem pa, da v razmerju med možem in ženo ni potreben samo zvok, ampak tudi glasbilo, ki zvok proizvaja. Besede, ki jih govorim, nimajo sedeža samo v duši in v srcu, ampak tudi v mesu.

Saj ima še religiozna pesem kal mesenega poželjenja v sebi. In vendar ljubezen ni niti meso niti duša. Vse je. Celota je in ta celota je človek, kakor je ustvarjen.

Moj zlodej, ki si mi izpraševal vest, čemu si postal majhen? Ne dohajaš več mojih misli? Ali nisi udaril na tipke klavirja in ker nisi našel sozvoka, si umrl sam v sebi in prepustil življenje meni? Le pri enem zvoku zatrepeta duša, in ni drugega razen tega, vse ostalo le je laž, nevredna človeške duše.

To so moje besede, ki utirajo novo pot. Čutim pa, da prihaja nekdo, ki me bo ubil in ne bom več to, kar sem. Bo pa tisto življenje močnejše kot je bilo moje...

To so moje besede...»

Ko sem končal, sem čutil trepetanje v sebi. Govor me je razburil. Utrujen sem se nagnil in nažgal novo cigareto. Moj gost pri mizi je zlezal v dve gubi in me gledal mračno. Zdi se mi, da sva bila tisti hip oba enaka, oba enako mrka, oba enako resna.

Nato se je moj gost počasi dvignil. Imel je sivo obleko, čevlji na nogah so bili ogromni, ravno taki kot sem jih nosil v tistih časih jaz. Ni rekel niti besede. Pismo, ki ga je ves čas držal med prsti, je zmečkal v pest.

Počasi je odtrgal pogled od mene, počasi je stopil do okna, ga odprl in zamahnil z roko...

Na ulico je zletel zmečkan papir. V tistem hipu je izginil v nič tudi on, kakor da je padel s papirjem vred v cestno blato. Luč je ugasnila, ogenj v peči je nehal peti ...

S ceste je sijala medla svetiljka in nerazločno risala križe v oknih. Ležal sem na postelji oblečen, z rokami pod glavo in se potil. S trudom sem razmišljal, kdaj sem prišel domov, in hotel v mislih podpreti resničnost prikazni ali pa jo ovreči.

Nisem mogel. Bolj ko sem prodiral do dna, bolj je plavala na površini. Ozrl sem se v okna; zdelo se mi je, da vidim obraz starke ... Pričel sem trepetati in sem se boril v mislih do jutra ...

Miran Jarc: Partija šaha

Igrala sta že v petič. Gosta Hilarija se je pollaščala topla pri- nika, ko mu je bil s predrzno zavratnostjo uplenil kraljico, jetnost. Ne morda zato, ker je že štirikrat premagal nasprot- temveč že sam kraj tega plemenitega dvoboja je sproščal dobro voljo: naslanjači, odlične cigarete, dragoceno brušena steklenica starega vina, po mizicah japonske vaze s cvetlicami zastrto mot- ljivega vonja, po stenah otožno lepe pokrajine v pastelu in v les vrezani obrazi zamišljenih samotarjev ... vse v zamolklem svitu zeleno zastrte žarnice.

Hilarijeva brezskrbnost je gospoda Andreja vznejevoljala. Čelo se mu je gubalo in težki prsti so mu v neurejenih presledkih udarjali po mahagonijasti mizici. Nemir in kljubovalnost sta mu kalila pogled.

«Pri tebi, Andrej, bi človek pozabil na samega sebe!» je vzklik- nil Hilarij in si, naslonivši se nazaj, prižgal cigareto. Oni, kakor da ni slišal, pač pa je izpod čela opazil, kako se njegov tekmeč malomarno razgleduje po sobi, igra z viticami dima, kakor da mu igre sploh ni mar. Sunkovito je nameril svojo trdnjavo proti so- vražnemu konju in zaklical «šah», kakor da se hoče pomaščevati nad žaljivo brezskrbnostjo zmagovitega nasprotnika.

Hilarij pa se je počasi nasmehnil in se brez besed ozrl v Andreja. Ta pa ga je mrko vprašal: «Kaj čakaš?»

«Bolje bo tako ...» je Hilarij dobrohotno odvrnil, prijel na- sprotnikovo trdnjavo in jo postavil na prejšnje mesto nazaj.

«Kaj ... kako?» se je gospod Andrej razvnel.

«Nočem ti vzeti trdnjave ... vidiš ... tudi si mi odprl pot h kraljici ... vidiš ...» mu je Hilarij pojasnjeval.

«Ne, naj bo tako, kakor sem postavil, pusti!» je nasprotnik vztrajal. Igrala sta dalje. Andreju se je posrečilo nekoliko zbolj- šati svoje postojanke.